

Карбекова Ч.К.

**ТАРБИЯ БЕРҮҮНҮН ПРИОРИТЕТТҮҮ БАГЫТТАРЫ ЖАНА
БОЛЖОЛДУУ ПРОГРАММАСЫ**

Карбекова Ч.К.

**ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВОСПИТАНИЯ И
ПРИМЕРНАЯ ПРОГРАММА**

Ch.K. Karabekova

**PRIORITY DIRECTIONS OF EDUCATION AND
APPROXIMATE PROGRAM**

УДК: 347.635

Азыркы коомдо окутуу жана тарбиялоодогу негизги көйгөй баланы тарбиялоо болуп саналат. Бүгүнкү күндөгү коомдогу өзгөрүүлөр инсанга багытталган окутууну көрсөтөт. Анткени тарбиялоодо баланын өз алдынчалуулугу, ой-жүгүртүүсү курчап турган чөйрө менен болгон байланышы, ошону менен катар эле ата-эненин да таасири негизги орунда турарын турмуш тастыктоодо. Келечек муундар мамлекетибиздин күзгүсү, ошондуктан коомдогу ар бир инсан колунан келген салымын кошуу менен иш алып баруу сунуш кылынат.

Негизги сөздөр: эмгек тарбиясы, адеп-ахлак тарбиясы, эстетикалык тарбия.

Основными проблемами современного общества дать правильное воспитание детям. На развитие детей влияет окружающая среда и понимание родителей. Правильное развитие детей это зеркало общества.

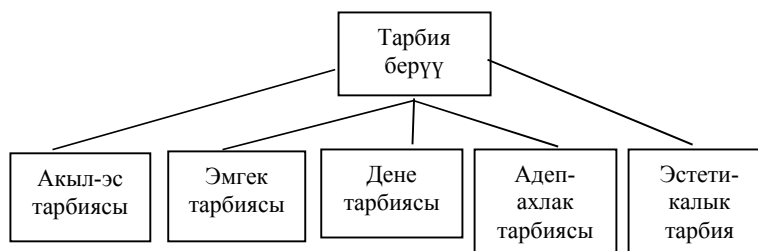
Ключевые слова: трудовое воспитание, нравственное воспитание, эстетическое воспитание.

The main problems of modern society to give the proper upbringing of children. On the development of children is affected by the environment and understanding parents. Proper development of children is a mirror of society.

Key words: labor education, moral education, aesthetic education.

Учурда улуттук идеологиянын жоктугунан болочок муундарыбызды кантип?, кандайча?, эмнеге карап?, кайсы багытты көздөй?, кимге карап түздөнүп?, кайсы ураан менен тарбиялап келишибизди билбей келебиз. Албетте оор кырдаал, оош-кыйыш заманды башыбыздан өткөрүп келе жатабыз. Мамлекет өз алдынча түптөлгөндөн бери авторитардык мамлекетте же пролетардык мамлекетте жашап жаткандыгыбыздын аныгы билинбей келет. Кыргызстан сөз эркиндиги менен «демократия аралчасы» делип башка мамлекеттерге таанылып келет. Көөнөрбөс элдин көөнөргүс мамлекети болот эмеспи, анын сыңарындай «көч башы кайда кетсе – көч арты ошол жакты көздөй кетет» - деген сөз да тегин жеринен чыккан эмес. Кыргызстанда кылымдар мурасы боло турган канчалаган көрүнүктүү инсандар өткөн. Эл башкарган, журт башкарган хандар, элин жоого алдырбаган баатырлар,

көдөнү толук, көкүрөгү бийик инсандар азыр да арабызда жок эмес. Бул инсандардан таалим-тарбия алып, түрдүү кесип аркалаган, чыгаан кесип ээлери менен жолугушуп, ой бөлүшүп, пикир алышып, акыл-насааттарын угуп, турмушка келечекке түз ой менен карап, кыялында бул инсандардын атмосферасында жашап жаткандай сезишип башкача атканда руханий азык алат. Ошондуктан тарбия билим берүүчү мекемелердин тарбия жаатында иш алып барууда атайын жылга түзүлгөн пландын негизинде акцияларды өткөрүп, көрүнүктүү инсандар менен жолугушууну уюштуруп турууну салтка айландыруу зарыл.



Көрөңгөлүү эл демекчи көрөңгөлүү эл бул улуу муундар, чыгаан инсандар. Тарбиянын курамдык бөлүктөрүнө токтоло кетсек. Тарбиянын курамдык бөлүктөрүн төмөндө схема түрүндө келтирели.

Акыл-эс тарбиясы ар бир тарбиялануучуну илимдин негиздери болгон билим системасы менен тааныштырат жана ага ээ кылат. Билимдин негиздери менен тааныштыруу аркылуу дүйнөнүн илимий сүрөттөлүшүн калыптандырат. Илимдин системасы боюнча билимдердин негиздерине ээ болуу жалпы логикалык ойлонууну, эске тутууну, көңүл коюну, элестетүүнү, ойлонуунун акыл-эстик мүмкүнчүлүгүн жогорулатуу үчүн шарт түзөт.

Эмгек тарбиясы инсанды ар тараптан жана гармониялуу өнүгүү үчүн орун алган тарбиялоо процессинин негизги бөлүгүнүн бири. Эмгек тарбиясы жаш муундарга эмгектенүү менен, өндүрүштүк мамилелердин негиздерин жана эмгек каражаттарын пайдаланууну үйрөтөт. Инсан өзүнүн максатына эмгектенүү менен гана жете алаарын ар бир жаш муун терең түшүнүшү зарыл. Ар бир окуучу сөзсүз түрдө эмгектенүүнүн аныкталган деңгээлдеги маданиятына ээ

болуу менен бирге тынымсыз, үзгүлтүксүз эмгектенүү менен гана өзүн ар тараптан калыптай алат.

Дене тарбиясы ар бир инсандын туура жетилишине, калыптанышына шарт түзүүгө багытталган. Физиологиялык жактан туура жетилген адам гана ар тараптан жана гармониялуу өнүгө алат. Дене тарбиясы бардык билим берүү системасындагы тарбиялоонун негизги бөлүктөрүнүн бири. Азыркы мезгилде дене тарбиясын жүргүзүүдө улуттук кыймылдуу оюндарды натыйжалуу колдонуу орчундуу маселелердин бири. Себеби улуттук оюндарды практикага киргизүү менен биринчиден, жаңы кыймыл – аркеттин активдүү түрлөрүн өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүк түзүлөт, экинчиден кыргыз элинин эрктүүлүкө, шамдагайлыка жана башка ушул сыяктуу тарбиялоосун түздөн-түз ишке ашырууга шарт түзүлөт.

Адеп ахлактык тарбия ар бир жаш тарбиялануучуда коомдо өзүн алып жүрүү маданиятын, курчап турган адамдар менен туура мамиле түзүүнү үйрөтөт. Адеп ахлактык тарбиялоо негизинен алганды бардык адамзат топтогон адамдык баалуулуктардын жана ошондой эле кыргыз элинин нукура каада-салттарынын, үрп-адаттарынын, традицияларынын алкагында жүргүзүлөт. Адеп ахлактык нормаларга, чынчылдык,

акыйкаттык, айкөлдүк, жоопкерчилик, абийирдүүлүк, уятуулук, гумандуулук, тартиптүүлүк, улууларды урматтоо, кичүүлөрдү ызаттоо, эмгектенүүнү, сүйүүнү жана ошондой эле патриоттуулукту, ата-мекендин негизги белгилерин сыйлоо, мыйзамдуулукту сактоо, атуулдук милдетти так аткаруу, кайрымдуулук жана башка ушул сыяктуу адамдык баалуулуктар кирет.

Эстетикалык тарбия ар бир жаш мунда туура эстетикалык нормаларды, талаптарды жана каалоолорду калыптандырууга багытталган. Бул тарбиялоо негизинен эки бөлүктөн турат: эстетикалык нормалар менен тааныштыруу жана ал нормаларды иш жүзүнө ашыруу. Эстетикалык тарбия үчүн негизинен искусство багытындагы чыгармалар пайдаланылат. Өнүгүп келе жаткан жаш муунга туура эстетикалык билим берүү үчүн адамзаттын жыйнаган бардык эл аралык классикалык эмгектер менен бирге кыргыз элинин өздүк искусствосун, элдик эстетикалык нормаларды колдонуу керек.

Окутуп билим берүүдө тарбия жараяны боюнча төмөндөгү болжолдуу программаны сунуш кылам. Артыкчылыгы жана кемчилдиги болсо окурмандар өз көз карашыңар менен түзөтүүлөрдү киргизип алсаңыздар болот.

№	Тема	сааттын саны
Мектепке чейинки тарбия, кенже тайпа, орто тайпа, жогорку тайпа «Бала жана аны курчаган чөйрө»		
1	Баланын өзү тууралуу маалымат	0,5
2	Баланын үй-бүлөөсү тууралуу маалымат	0,5
3	Баланын келечегине көз карашы	0,5
4	Баланын кесиптер тууралуу маалыматы	0,5
5	Баланын таалим тарбия боюнча маалыматы	0,5
6	Баланын коом боюнча маалыматы	0,5
7	Балдарга арналган, чыгармалардагы: ачкөздүк, ырайымсыздык, жалганчылык, алдамчылык, ак көңүл, боорукер, чынчыл,	3
Башталгыч класс окуучуларынын тарбиясы 1-2 -3-4 класс «Үйдө жана мектепте»		
1	Улууларды угуу накыл кебин талдоо	1
2	Күнүмдүк жүрүм – турум эрежесин сактоо	1
3	Өздүк гигиенаны туура сактоого үйрөнүү	1
4	Үй тапшырмаларды жоокерчилик менен аткаруу	1
5	Өз ден – соолугуна кам көрүүнү билүү жана кам көрүү	1
6	Башкалардын идеясын угууну урматтоону үйрөнүү	1
7	Коомдук жайда улууларга урмат көрсөтүүгө үйрөнүү	1
8	Коомдук транспортто улууларга орун бошотуп берүүгө көнүгүү	1
9	Экологиялык тарбия: таштанды таштабоого үйрөтүү	1
10	Жаратылыш объектилерине аяр мамиле жасоону үйрөтүү	1
11	Ата-эненин айтканын угууга тентектик кылбоого үйрөтүү	1
12	Улгайган адамдарга жардам берүүгө элпек болууга үйрөтүү	1
13	Бирөөлөргө сылык мамиле жасоого, кечиримдүү болууга үйрөтүү	1
14	Телефон, компьютерди азыраак ойноп, китеп окуганга үйрөтүү	1
15	«Китеп билим булагы» аттуу дебат уюштуруу менен китеп окууга үйрөтүү	1

Орто класс окуучуларынын тарбиясы 5-6-7-8 класс «Адептүү болуу акылдуунун сапаты»		
1	Патриоттуулук тарбиялоо, мекенди сүйүүгө тарбиялоо	2
2	Кыргызстандын баалуулуктарын сыйлоого тарбиялоо	2
3	Спорт менен машыгып, ден – соолукту чыңдоого тарбиялоо	2
4	«Манас атанын жети осуятын» жатка билүү жана андан сабак алууга тарбиялоо	2
5	«Биримдиктүү эл, биримдиктүү жер» мамлекеттин бекемдигин түптөөгө тарбиялоо	2
6	«Бейиш эненин таман астында» эненин ак сүтүн актоого тарбиялоо	2
7	«Атанын сөзү – атылган ок» ата тарбиясын бекем тутууга тарбиялоо	2
8	«Аганы көрүп ини өсөт, эженеи көрүп синди өсөт» бир туугандарынан талим тарбия алып калыптануусуна тарбиялоо	2
9	«Карынын сөзүн капка сал - өлүгүн аптага сакта» карылардын кеп кеңешин угууга жана урматтап, сыйлоого тарбиялоо	2
10	«Билимдүүгө дүйнө жарык – билимсизге дүйнө караңгы» окуп билим тарбиялоо	2
11	«Эр жигит эл четинде – жоо бетинде» мекенди коргоого тарбиялоо	2
12	«Жакшы кыз жакадагы күндүз» ар намыстуу ариет кыз балдарды тарбиялоо	2
13	Ислам динин тазалыгы баалуулугу менен тарбиялоо, ыймандуулук тарбиялоо	2
14	Диний сабаттуулук тарбиялоо терс жолдогу диндерден алыс болууга тарбиялоо	2
15	Ак ниеттүүлүк, чынчылдык, эмгекчилдик, кайраттуулук, эр жүрөктүүлүк, тактикалуулук, толерантуулук, адилеттүүлүк ж.б. тарбиялоо	6
Жогорку класс окуучуларынын тарбиясы 9-10-11 класс «Эр жеткен селки-бой жеткен боз улан»		
1	Жандуу организмдердин касиеттери	5
2	Популяция жөнүндө түшүнүк	5
3	Экосистема	5
4	Биосфера	2
5	Экологиялык мыйзам ченемдүүлүктөр (Б.Коммонер)	4
6	Адаптация	2
7	Жаратылыш климаттык зоналардын экологиясы	9
8	Жаратылышты коргоо	2
7 класс «Адамдын экологиясы»		
1	Киришүү. Адамдын экологиялык нишасы	10
2	Адамдардын сапаттык мүнөзү	4
3	Адамдардын керектөөсү	4
4	Адам – биологиялык объект катары	16
8 класс «Экологиянын негиздери»		
1	Азыркы экология предмети	6
2	Абиотикалык факторлордун жалпы закон ченемдүүлүктөрү	7
3	Биотикалык факторлордун жалпы закон ченемдүүлүктөрү	2
4	Чөйрөнүн негизги экологиялык факторлору	11
5	Биота	6
6	Жандуу организмдердин таралуусу	2
9 класс «Прикладдык экологиянын негиздери»		
1	Прикладдык экология предметине киришүү	2
2	Антропогендик факторлор	16
3	Жаратылыш ресурстары жана аларды пайдалануу	7
4	Айлана – чөйрөнүн тирчилик шаарчасына тийгизген таасири	6
5	Айлана – чөйрөнүн булгануусу	19
6	Таштандылар	4
7	Булгануунун глобалдуу маселеси	6
8	Айлана – чөйрөнүн оптимизациясы	6
9	Жаратылыш байлыктарын рационалдуу пайдалануу	2

10 класс «Экологиялык коопсуздук»		
1	Экологиялык коопсуздук	3
2	Техногендик коопсуздук булактар (кен байлыктарды казуудагы коопсуздук)	23
3	Адамдын ден – соолугуна айлана – чөйрөнүн тийгизген таасири	4
4	Экологиялык коопсуздуктун улуттук жана локалдык аспектилери	2
5	Экологиялык мониторинг	2
11 класс «Экономиканы экологизациялоо»		
1	Экономиканы экологиялаштыруу	7
2	Дүйнөлүк чарбанын техногендик материалдык балансы	6
3	Кыргызстандын жаратылыш ресурстары жана аларды пайдалануу	12
4	Кыргызстандын жаратылыш антропогендик экосистемасы	9

Бул программа айрым педагогдор үчүн жөн гана биологиялык түшүнүктөр катары каралышы мүмкүн, анткен менен экология илиминде терең мазмуун жатат. Мамлекетибизде экологиялык сабаттуулук жоюлуп инсандар коомдо өздөрүн алып жүрүү эрежелерин туура сактап. Өздөрүнөн кийинки муундарга үлгү болсо бул ишарият муундан муунга сакталып калмак.

Адабияттар:

1. Карасаев А.Х. «Этика». - Бишкек, 2012.
2. Гин А.А. Педагогикалык техниканын ыкмалары: Мугалим үчүн колдонмо. - М.: Вита-Пресс, 1999.
3. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. - Бишкек, 2004.
4. Бекбоев И.Б. Педагогикалык процесс: Эски көнүмүштөр жана жанычыл көз караштар. - Бишкек, 2006.

Рецензент: д.пед.н., профессор Чоров М.Ж.